

Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського**

Серія: Педагогіка і психологія

№ 66 • 2021 р.

Вінниця

Ministry of Education and Science of Ukraine
Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University

SCIENTIFIC ISSUES OF

Vinnytsia state M.Kotsyubynskyi pedagogical university

Section: Pedagogics and Psychology

№ 66 • 2021

Vinnytsia

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія

№ 66 • 2021 р.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського від 23 червня 2020 р. (протокол № 15)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Коломієць А. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, проректор з наукової роботи; доктор педагогічних наук, професор (головний редактор).

Шахов В. І. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, професор кафедри психології і соціальної роботи; доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор).

Акімова О. В. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, завідувач кафедри педагогіки і професійної освіти; доктор педагогічних наук, професор (заст. відповід. редактора).

Галузяк В. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, професор кафедри педагогіки і професійної освіти; кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний секретар).

Лазаренко Н. І. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, ректор; доктор педагогічних наук, професор.

Гуревич Р. С. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, директор Навчально-наукового інституту педагогіки, психології і підготовки фахівців вищої кваліфікації; доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України.

Мазур Пьотр – Вища Державна Професійна Школа м. Хелм, завідувач кафедри педагогіки, доктор габлітований, професор (Польща).

Паламарчук О. М. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, завідувач кафедри психології і соціальної роботи; доктор психологічних наук, професор.

Гурал-Пулрле Йоланта – Старопольська школа вища в м. Кельце, проректор з міжнародних зв'язків; доктор габлітований, професор надзвичайний (Польща).

Шурек-Борута Аліна – Університет Шльонський у Катовіце, керівник закладу суспільної педагогіки та міжнародної освіти; доктор габлітований, професор (Польща).

Бохенська-Влостовська Катажина – Pedagogium – Вища школа соціальних наук у Варшаві, ректор (Польща).

Громов Є. В. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, старший викладач кафедри педагогіки і професійної освіти; доктор педагогічних наук, доцент.

Коломієць Д. І. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, професор кафедри технологічної освіти, економіки і безпеки життєдіяльності; кандидат педагогічних наук, доцент.

Лящ О. П. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доцент кафедри психології і соціальної роботи; доктор психологічних наук, доцент.

Чухрій І. В. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доцент кафедри психології і соціальної роботи; доктор психологічних наук, доцент.

Літературний редактор: В.В. Богатько

Комп'ютерна верстка: Н.Р. Опушко

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. – 2021. – Випуск 66. – 149 с.

У збірнику вміщені наукові статті з актуальних проблем сучасної педагогіки та психології, в яких розкриваються питання дидактики, теорії і методики виховання, професійної освіти, соціальної педагогіки, порівняльної педагогіки, історії педагогіки, педагогічної психології.

Свідоцтво про реєстрацію КВ № 8412 видане Міністерством юстиції України 06.02.2004 р.

*Збірник є науковим фаховим виданням категорії «Б» зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
(затверджено наказом МОН України № 1643 від 28.12.2019 р.)*

DOI 10.31652/2415-7872-2020-65-1-166

ББК 74.00+88.40+88.840

Н 34

ISSN 2415-7872

© Автори статей, 2021

ББК 74. 00+88. 40+88. 840

Н 34

SCIENTIFIC ISSUES

of Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University

Section: Pedagogics and Psychology

№ 66 • 2021

Recommended for publication by the decision of the Academic Council of
Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University
23 June 2021 (proceedings № 15)

EDITORIAL BOARD

Editor-in-chief: Prof. Dr. Alla M. Kolomiets, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Executive editor: Prof. Dr. Volodymyr I. Shakhov, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Olha V. Akimova, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Executive secretary: As. Prof. Dr. Vasyl M. Haluziak, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

As. Prof. Dr. Nataliia I. Lazarenko, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Roman S. Hurevytch, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Piotr Mazur, The State School of Higher Education in Chełm (Poland)

Prof. Dr. Olha M. Palamarchuk, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Prof. Dr. Gyrál-Pylrola Jolanta, Old Polish University in Kielce (Poland)

Prof. Dr. Alina Szczurek-Boruta, University of Silesia, (Poland)

Dr. Katarzyna Bocheńska-Włostowska, Pedagogium – Higher School of Social Sciences in Warsaw, (Poland)

As. Prof. Dr. Yevhen V. Hromov, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

As. Prof. Dr. Dmytro I. Kolomiets, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

As. Prof. Dr. Oksana P. Liashch, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

As. Prof. Dr. Inna V. Chukhrui, Vinnytsia State M.Kotsyubynskyi Pedagogical University (Ukraine)

Text editors: Valentyna V. Bohatko

Technical editor: Nadiya R. Opushko

The Scientific Issues of Vinnytsia State M. Kotsyubynskyi Pedagogical University. Section: Pedagogics and Psychology. – 2021. – Issue 66. – 149 p.

The volume contains scientific articles on relevant issues of modern pedagogy and psychology, which reveal questions of didactics, theory and methodology of education, vocational training, social pedagogy, comparative pedagogy, history of education, educational psychology.

Certificate of registration KB № 8412 issued by the Ministry of Jurisdiction of Ukraine 06.02.2004.

Edition is included in the list of scientific professional publications of Ukraine by the Ministry of Education and Science of Ukraine # 1643 of 28.12.2019.

DOI 10.31652/2415-7872-2020-65-1-166

ББК 74.00+88.40+88.840

Н 34

ISSN 2415-7872

ЗМІСТ

ДИДАКТИКА

<i>Дабіжа Л. П., Комарівська Н. О., Любчак Л. В.</i> ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ ЧИТАННЯ ТА МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	7
<i>Павлюченко О. В., Єрмошина Т. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЛЕПБУКІНГУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПАРАЗИТІВ ЛЮДИНИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	12
<i>Танась М., Шахов В.</i> ЩОДО ПОТРЕБИ КОМПЛЕМЕНТАРНОЇ ОСВІТИ ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ	17
<i>Швець О. А., Коломієць А. М., Коломієць Д. І.</i> ЕТАПИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ В НАВЧАЛЬНОМУ ДИЗАЙН-ПРОЕКТУВАННІ	24

ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ

<i>Замелюк М. І.</i> СТВОРЕННЯ ІГРОВОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	34
---	----

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

<i>Губіна С. І., Степанчук Ю. С.</i> РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ СТУДЕНТІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРИ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	39
<i>Гуревич Р. С., Опушко Н. Р., Хамська Н. Б.</i> РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	45
<i>Дудікова Л. В., Макодай І. І., Манжос Е. О.</i> ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ	51
<i>Каплінський В. В., Тетерук Р. О.</i> РОЛЬ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНИХ ВІДНОСИН В ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	58
<i>Костик Л. Б., Батринчук З. Р., Платаш Л. Б., Калайшнік Н. В.</i> ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ЙОГО КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	66
<i>Косянчук М. С.</i> ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	73
<i>Молнар Т. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО РОБОТИ В МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ЗАКАРПАТТЯ	79
<i>Московчук О. С.</i> СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗВ'ЯЗАННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	84
<i>Фуштей О. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	89
<i>Чухно О. А.</i> ФОРМУВАННЯ М'ЯКИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ВИМОВИ	93

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

<i>Коваленко В. Є.</i> СТАН ЕМОЦІЙНО-РЕГУЛЯТИВНОГО КОМПОНЕНТА СОЦІАЛІЗОВАНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	100
<i>Штифурак В. Є., Сухоребра Т. І.</i> СТАТУСНО-РОЛЬОВЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІМ'Ї В КОНТЕКСТІ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	105

ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА

<i>Васильюк А. В.</i> ЗМІНИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПОЛЬСЬКИХ ВЧИТЕЛІВ ТА ЇХНІ НОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ	112
<i>Кадемія М. Ю., Пархоменко В. А., Габрійчук Л. Е.</i> ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ	116

ПСИХОЛОГІЯ

<i>Галузяк В. М.</i> СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ	122
<i>Давидюк М. О., Поливана А. С.</i> ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ І ГРОМАДЯНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ	131
<i>Михайлишен О. В., Михайлишена О. В., Блага Т. О.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО КОНЦЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	137
<i>Нелін Є. В.</i> ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ У СВІТЛІ ІДЕЙ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ	141

НАШІ АВТОРИ	147
--------------------------	-----

CONTENTS

DIDACTICS

<i>Dabizha L. P., Komarivska N. O., Lyubchak L. V.</i> INTEGRATED READING AND ART LESSONS AS A MEANS OF DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN	7
<i>Pavliuchenko O., Yermoshyna T.</i>	
THE USE OF LAPBOOKING DURING THE STUDY OF HUMAN PARASITES IN A NEW UKRAINIAN SCHOOL.....	12
<i>Tanaś M., Volodymyr Sh.</i> O POTRZEBIE KSZTAŁCENIA KOMPLEMENTARNEGO PO PANDEMII	18
<i>Shwets O., Kolomiets A., Kolomiets D.</i> STAGES OF USAGE COMPUTER GRAPHICS TOOLS IN EDUCATIONAL DESIGN	24

THEORY OF UPBRINGING

<i>Zameliuk M.</i> THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF STRUCTURED AND UNSTRUCTURED ACTIVITIES OF PRESCHOOL CHILDREN.....	34
--	----

VOCATIONAL EDUCATION

<i>Hubina S. I., Stepanchuk Y. S.</i> THE RESULTS OF THE SURVEY OF THE STUDENTS ON THE PROVIDING A QUALITY OF QUALITY OF HIGHER EDUCATION.....	39
<i>Gurevych R. S., Opushko N. R., Hamska N. B.</i> DEVELOPMENT OF MODERN PEDAGOGICAL EDUCATION: SOME PROBLEMS AND WAYS TO OVERCOME THEM.....	45
<i>Dudikova L. V., Makodai I. I., Manzhos E. O.</i> THE USE OF ROLE GAMES IN THE PROCESS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE AT MEDICAL UNIVERSITY.....	52
<i>Kaplinsky V. V., Teteruk R. O.</i> THE ROLE OF TEACHER-STUDENT RELATIONS IN THE PERSONAL-PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF UNIVERSITY STUDENTS.....	58
<i>Kostyk L. B., Batrynychuk Z. R., Platash L. B., Kalashnik N. V.</i> FORMATION OF TEACHER'S CREATIVITY IN THE PROCESS OF HIS COMMUNICATIVE ACTIVITY.....	66
<i>Kosyanchuk M. S.</i> BUILDING DIGITAL COMPETENCE FOR FUTURE PRIMARY TEACHERS IN HIGHER EDUCATION.....	73
<i>Molnar T. I.</i> THE PECULIARITIES OF SOFT SKILLS FORMATION IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE CONDITIONS OF PROFESSIONAL PREPARATION TO WORK IN INTERCULTURAL SPACE OF TRANSCARPATHIA.....	79
<i>Moskovchuk O. S.</i> FORMATION OF PREPAREDNESS OF STUDENTS-FUTURE TEACHERS TO PREVENT AND RESOLVE CONFLICT SITUATIONS.....	84
<i>Fushtei O.</i> FEATURES OF THE FORMATION OF THE VOCATIONAL ORIENTATION OF A FUTURE SOCIAL WORKER.....	89
<i>Chukhno O. A.</i> DEVELOPING TRAINEE TEACHERS' SOFT SKILLS IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH PRONUNCIATION	94

SOCIAL PEDAGOGY

<i>Kovalenko V. Ye.</i> STATE OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN WITH INTELLECTUAL DISORDERS' EMOTIONAL-REGULATORY COMPONENT OF SOCIALIZATION	100
<i>Shtifurakh V., Sukhorebra T.</i> STATUS-ROLE FUNCTIONING OF THE FAMILY IN THE CONTEXT OF PREVENTIVE ACTIVITIES OF A SOCIAL WORKER.....	106

COMPARATIVE PEDAGOGICS

<i>Vasylyuk A. V.</i> CHANGES IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF POLISH TEACHERS AND THEIR NEW COMPETENCES	112
<i>Kademiia M., Parhomenko V., Gabriichuk L.</i> EUROPEAN EXPERIENCE IN THE IMPLEMENTATION OF DUAL FORMS OF EDUCATION.....	116

PSYCHOLOGY

<i>Haluziak V. M.</i> THE ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF PERSONALITY DEVELOPMENT.....	122
<i>Davydiuk M. O., Polyvana A. S.</i> INTERRELATION OF ETHNIC IDENTITY AND CIVIL SELF AWARENESS OF MODERN UKRAINIAN YOUTH.....	131
<i>Mikhailishen O., Mikhailishena O., Blaha T.</i> PSYCHOLOGICAL PREREQUISITES OF STUDENTS TRAINING TO CONCERT ACTIVITIES.....	137
<i>Nelin Ie. V.</i> FORMATION OF THE CHILD'S PERSONALITY IN THE LIGHT OF IDEAS OF PSYCHOSOCIAL THEORY.....	142

OUR AUTHORS	147
--------------------------	-----

амбівалентне та негативне. Більшості учнів із інтелектуальними порушеннями (64,77%) властиве позитивне емоційне ставлення до себе. Вони розфарбовували будиночок, де «живе їхня душа» переважно в червоний та жовтий кольори, що свідчить про абсолютне прийняття себе, активність, діяльність, бажання досягти успіху. Діти задоволені собою та схильні себе високо оцінювати, характеризують себе виключно з позитивної сторони. Негативне ставлення до себе мають 29,55% учнів, амбівалентне ставлення до себе мають 5,68% респондентів.

Висновки. Аналіз емоційно-регулятивного компонента соціалізованості молодших школярів із інтелектуальними порушеннями дозволяє виділити наступні модально-специфічні його закономірності: наявність позитивного емоційного ставлення до себе та порушення об'єктивності самооцінки, що виражається в її завищенні за критеріями «веселий-сумний», «добрий-злий», «сміливий-боязкий», «гарний-поганий» і заниженні за критерієм «розумний-нерозумний». Оцінка дитиною власних розумових здібностей цілком залежить від оцінки значущих дорослих: батьків, учителя, старших братів або сестер. Упродовж молодшого шкільного віку дітям властиве позитивне (радісне) емоційне тло, що є проявом адаптованості дітей до зміни соціальної ситуації розвитку, пов'язаної зі вступом до школи. Власне, встановлено наявність виразних порушень ситуативної емоційної регуляції за показниками контролю, тривалості та адекватності емоційних реакцій впливу емоціогенної ситуації. Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні діяльнісно-поведінкового компонента соціалізованості молодших школярів.

Література

1. Кочубей Б. І. Емоційна стійкість школяра / Б. І. Кочубей, Є. В. Новікова. – Київ : Освіта, 1998. – 237 с.
2. Москаленко В.В. Соціалізація особистості / В. В. Москаленко. – Київ : Фенікс, 2013. – 540 с.
3. Синьов В.М. Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії / В.М.Синьов.– Київ: «МП Леся».– 779 с.
4. Cavelti M. Comparison of Self-Reported Emotional Regulation Skills in Adults With Attention-Deficit / Cavelti M., Corbisiero S., Bitto H., and others // *Hyperactivity Disorder and Borderline Personality Disorder Journal of Attention Disorders*. – 2019. – Volume: 23. – Issue: 12. – pp. 1396-1406.
5. Walden T. A. Emotion Regulation / T. A. Walden, M. C. Smith // *Motivation and Emotion*.– 1997.– V. 21. № 21.– pp. 7-25.

References

1. Kochubei B. I. Emotsiina stiiikist shkoliara / B. I. Kochubei, Ye. V. Novikova. – K.: Osvita, 1998. – 237 s.
2. Moskalenko V.V. Sotsializatsiia osobystosti / V. V. Moskalenko. – K.: Feniks, 2013. – 540 s.
3. Synov V.M. Psykholoho -pedahohichni problemy defektolohii ta penitentsiarii / V. M. Synov. – K.:«MP Lesia». – 779 s.
4. Cavelti M. Comparison of Self-Reported Emotional Regulation Skills in Adults With Attention-Deficit / Cavelti M., Corbisiero S., Bitto H., and others // *Hyperactivity Disorder and Borderline Personality Disorder Journal of Attention Disorders*. – 2019. – Volume: 23. – Issue: 12. – pp. 1396-1406.
5. Walden T. A. Emotion Regulation / T.A. Walden, M.C. Smith // *Motivation and Emotion*.– 1997.– V. 21. № 21.– pp. 7-25.

УДК 364.64/65(045)

DOI

СТАТУСНО-РОЛЬОВЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІМ'Ї В КОНТЕКСТІ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Штифурак В. Є., orcid.org/0000-0002-1896-9931

Сухоребра Т. І., orcid.org/0000-0002-2918-4574

У статті наголошено на актуальності превентивного забезпечення ефективного професійного впливу соціальних працівників на різні прояви функціональних сімейних відхилень. Підкреслено значущість особистого та предметного аспектів діяльності соціальних працівників в умовах сучасних суспільних викликів. Розкрито особливості рольової диференціації дітей в умовах сім'ї, що є соціальним утворенням і за несприятливих умов може бути причиною девіантних відхилень поведінки. Узагальнено рольові позиції дитини в системі сімейних стосунків та типові моделі реагування батьків у ситуаціях не адекватного, конфліктного поводження дітей

Ключові слова: соціальні працівники, превентивна діяльність, рольова диференціація, сімейні стосунки, функціональні сімейні відхилення.

STATUS-ROLE FUNCTIONING OF THE FAMILY IN THE CONTEXT OF PREVENTIVE ACTIVITIES OF A SOCIAL WORKER

Shtifurakh V., Sukhorebra T.

The article emphasizes the urgency of preventive provision of effective professional influence of social workers on various manifestations of functional family disorders. Was emphasized the importance of personal and subject aspects of social workers' activity in the conditions of modern social challenges. Were revealed the peculiarities of role differentiation of children in the family, which is a social formation and under adverse conditions can be the cause of deviant behavioral disorders. Were generalized the child's role positions in the system of family relations and typical models of parents' response in situations of inadequate, conflicting behavior of children. The scientific position that the child is held hostage to the stereotypical perception of his role by parents and the unconscious reinforcement of power over the child, especially in early and preschool age, is substantiated. The result can be a violation of both social and psychological development of the individual with irreversible consequences, for the individual as well as society. That is why the preventive activities of a social worker include establishing the role of the child in the system of family relations. Such practice should be based on the professional competence of specialists, which basically implies a developed communicative ability. Adverse family living conditions experienced by a person in childhood and adolescence can become apparent many years later, when faced with a difficult life situation. Therefore, the social worker needs to be helped to identify the real cause of family relationships, to involve parents in various forms of preventive educational activities, which will stop unwanted deformations of status – role differentiation.

Keywords: social workers, preventive activity, role differentiation, family relations, functional family deviations.

З огляду на сучасну соціальну ситуацію, превентивний процес розглядається як невід'ємна складова соціалізації особистості на різних етапах вікового розвитку. Превентивна соціально-педагогічна діяльність передбачає формування і розвиток особистості, здатної діяти адекватно та ефективно в системі утруднених ситуацій та небезпечних явищ, від впливу яких не гарантований ніхто. Тому не виправдано буде робити ставку у взаємодії з представниками різних вікових груп лише на вияв певних особистісних параметрів (наприклад, слухняності або покірності у дітей; досягнення високих результатів у будь-яких сферах діяльності дорослих). Превентивна стратегія охоплює комплекс сутнісних змін особистісного розвитку, в основі яких лежить утвердження глибокої переконаності та потреби здорової, безпечної життєдіяльності, особистої відповідальності за прийняті чи не прийняті рішення.

Мета статті полягає в розкритті актуальності превентивного забезпечення ефективного професійного впливу соціальних працівників на різні прояви функціональних сімейних відхилень, які можуть негативно позначатися на рольовій диференціації дітей.

Превенція – термін, який означає запобігання, попередження, захист. Це не лише частина заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов правопорушень, а й система впливу, метою якої є формування якостей відповідального поведіння особистості. Значення превенції, особливо ранньої, посилюється її гуманістичною спрямованістю в контексті запобігання впливу негативних явищ на всіх етапах вікового розвитку, включаючи і період зрілості. **Превентивність**, як суспільна тенденція, пронизує всі сфері соціальної політики і є складовою будь-якої соціально-педагогічної дії, оскільки превентивний процес істотно підсилює позитивний потенціал суб'єктів взаємодії на основі попереджувальної стратегії. Отже, на відміну від профілактики, превенція – це система запобіжних психолого-педагогічних заходів, що здійснюються щодо індивіда або групи осіб, комплекс соціально- психологічних методів і прийомів, спрямованих на попередження соціальних, психологічних проблем у житті особи. Превентивна соціальна робота буває індивідуальною – дії скеровані на попередження і подолання відхилень у поведінці, які здійснюються щодо окремого індивіда; груповою – це комплекс заходів, які здійснюються з групою осіб для попередження та подолання негативних поведінкових явищ [4,с.243].

Реалізацію визначених суспільними викликами завдань забезпечують соціальні працівники. Виражений соціальний характер професії орієнтує на визначення статусу професійної діяльності фахівців даного профілю, що обумовлюється суспільними цінностями, готовністю адекватно реагувати на виклики сьогодення на основі сформованої компетентнісної складової. Професійні стандарти діяльності соціального педагога і соціального працівника базуються на Кодексі етики, який є міжнародним еталоном ставлення професіонала до своїх обов'язків і був прийнятий у 1979 році Національною асоціацією соціальних працівників. Зміст Кодексу визначає фундаментальні цінності соціально-педагогічної допомоги і соціальної роботи як професійної діяльності. Він враховує унікальність кожної особистості, її права і можливості. За цим Кодексом і соціальний педагог, і соціальний працівник є співробітниками соціальної служби, які усвідомлюють свою відповідальність у кожній конкретній ситуації. Кодекс не містить точних алгоритмів вирішення усіх можливих ситуацій професійної діяльності. Він забезпечує базу для самостійного прийняття рішення у межах норм професійної етики [2,с.77-78].

Вимоги до особистості соціального працівника обґрунтовані з урахуванням основних професійних функцій і акумульовані навколо особистого та предметного аспектів діяльності. *Особистий аспект*

характеризується ставленням соціального працівника *до людей, до професійної справи, до самого себе*. Усі особистісні якості загалом можна охарактеризувати як прояв гуманістичного ставлення до людей: гуманізм, повага до людини, почуття співпереживання і милосердя, доброта, чутливість, здатність відгукуватись на чужі болі і проблеми, бажання допомогти іншій людині, прагнення до взаємодії, співпраці, інтерес до внутрішнього світу людини, симпатія, альтруїзм, комунікабельність, екстравертованість, довір'я і відкритість у спілкуванні, тактовність і делікатність, порядність, чесність, висока моральність. *Ставлення до професійної справи* характеризується інтересом до професії, працездатністю, ініціативністю, наполегливістю у досягненні мети, відповідальністю за розпочату справу, терпінням і терпимістю у взаємодії, у пошуках механізмів вирішення проблеми, готовністю до переживання особистісного психологічного дискомфорту, збереженням емоційної стабільності, почуттям професійного обов'язку. *Ставлення до самого себе* включає самоповагу, впевненість у собі, вимогливість до себе, адекватність самооцінки, самокритичність, самоактуалізацію, самоконцентрацію. Названі якості особливо виразно відображають сутність «Я-концепції» соціального працівника, яка передбачає позитивну самооцінку, а також позитивне очікування з боку партнера у міжособистісному спілкуванні. На основі відносно стійкої системи уявлень щодо себе соціальний працівник моделюватиме взаємодію з іншими людьми [3, с.90-92].

Таким чином, специфіка роботи соціального працівника потребує органічного поєднання соціально-психологічних, особистісних якостей, широкої поінформованості, ерудиції, глибоких знань у сфері соціальної роботи. Підвищені вимоги професія соціального працівника пред'являє до емпатійності і делікатності, емоційно-вольової стійкості. Від соціального працівника вимагається добре розвинений вербальний та емоційний інтелект, володіння соціальною інтуїцією, спостережливість, проникливістю у внутрішній стан іншої людини, особливо коли йдеться про взаємодію із дітьми та сім'ями.

Основною характеристикою сім'ї як цілісного системного утворення в процесі соціальної адаптації в суспільстві є її статус, що поєднує структурні та функціональні параметри в довшену комплексну характеристику та індивідуальні прояви членів сім'ї. Для соціального працівника важливими є такі структурні характеристики сім'ї: повна, неповна; стадії життєвого циклу (молода, зріла, похилого віку); первинний шлюб чи повторний; кількість поколінь в сім'ї; кількість дітей (бездітна, малодітна, багатодітна). Такі параметри розкривають потенційні можливості сім'ї та наявні фактори соціального ризику. Народження другої дитини, наприклад, може посилювати дитячо-родинні зв'язки і, водночас, може викликати психологічну ізоляцію старшої дитини.

Окрім структурних і функціональних проявів для організації превентивної діяльності мають значення індивідуальні характеристики членів сім'ї. До них належать соціально-демографічні, фізіологічні, психологічні, патологічні звички дорослих, а також характеристики дітей: вік, рівень фізичного, психічного розвитку; інтереси, здібності, навчальний заклад, який відвідує дитина; успіхи в навчанні та спілкуванні з однолітками; відхилення в поведінці, патологічні звички. Матеріальний стан сім'ї передбачає: рівень надходжень, житлові умови, побут, соціально-демографічні характеристики. Таким чином, соціально-економічний статус сім'ї вказує на можливість або ж неможливість задовольняти потреби в матеріальному благополуччі, користуванні різними видами послуг та забезпеченні освітніх та інших соціальних потреб усіх членів сім'ї.

Психологічний клімат – це достатньо стійка емоційна налаштованість, що є результатом настрою членів сім'ї, їх душевних переживань, ставлення одне до одного, до інших людей, роботи, до навколишніх подій. Для оцінювання соціально-психологічного статусу всі взаємовідносини групують за принципом суб'єктивного включення. При цьому виділяють: подружні, дитячо-батьківські та стосунки з найближчим оточенням. Показниками психологічного клімату сім'ї є: міра емоційного комфорту, рівень тривожності, міра взаємного довір'я, повага, підтримка, допомога, співпереживання; місце і спосіб проведення дозвілля, відкритість у взаєминах з найближчим оточенням. Сприятливими є такі відносини, які побудовані на принципах рівноправності, співробітництва, поваги. Емоційна близькість переростає в задоволення кожного своїм перебуванням у сім'ї.

Несприятливий психологічний клімат проявляється тоді, коли в одній або в декількох сферах сімейних взаємовідносин існують утруднення і конфлікти; члени сім'ї постійно відчують підвищену тривожність, емоційний дискомфорт. Несприятливі відносини можуть трансформуватись в кризові, що характеризується повним нерозумінням, ворожістю, проявами насильства, намаганням розірвати шлюб. Наприклад, втечі дитини із сім'ї, відмова від стосунків з родичами.

Рівень культури сім'ї вважається високим, якщо сім'я здатна зберігати традиції і звичаї, має широкі інтереси, розвинуті духовні потреби. В такій сім'ї раціонально організований побут і дозвілля, перевага надається спільному проведенню вільного часу, підтримується здоровий спосіб життя. Якщо духовні потреби сім'ї не розвинуті, побут не організований, немає об'єднуючого начала, перевага надається насильницьким методам регулювання поведінки, сім'я веде аморальний спосіб життя, то її рівень культури – низький [5, с.128].

Соціально-рольова диференціація пов'язана із ставленням до дитини в сім'ї. Високий рівень культури і активності сім'ї у процесі вирішення проблем дитини проявляється як конструктивне ставлення. Може проявлятися акцентування уваги на проблемах дитини, або ж повне ігнорування ними, що межує із негативним ставленням. Намагаючись зрозуміти психологічний клімат сім'ї, необхідно проникнути в структуру міжособистісних зв'язків і залежностей. При цьому варто враховувати, що міжособистісні відносини двохсторонні і можуть бути позитивними, негативними, байдужими або неоднозначними. Аналізуючи конкретну ситуацію, соціальний працівник може використати той аспект роботи з сім'єю, що є актуальним у конкретний період. Дія і прояв внутрішніх факторів спостерігаються на рівні міжособистісних стосунків через реалізацію взаємного очікування, їхнього внутрішнього задоволення процесом взаємин [6, с.84]. Дослідження неблагополучних сімей дало змогу виділити три основних форми взаємодії в них, які мають враховуватись соціальним працівником з тим, щоб діяти превентивно в інтересах усіх членів сім'ї, це: *суперництво, удаване співробітництво, ізолювання*.

Суперництво передбачає намагання двох або більше членів сім'ї забезпечити головну роль. Ця проблема є досить актуальною в перші два роки подружнього життя. Ефективним є компромісний варіант, при якому подружжя розподіляє між собою сфери впливу. Але якщо питання не розв'язується, то причиною може бути відсутність любові одного із членів сім'ї та розгляд суперечки як єдиного способу виявити своє невдоволення шлюбом. Проживання разом з батьками може поглиблювати ситуацію суперництва, оскільки протистояння проявлятиметься між свекрухою і невісткою, зятем і тестем. Суперництво не завжди є боротьбою за першість в організації побуту. Його причини значно глибші, оскільки стосуються внутрішніх життєвих установок і позицій. Це доволі ускладнює ситуацію, особливо з огляду на формування дитячих рольових установок.

Удаване співробітництво як тактика сімейних стосунків не передбачає відкритих конфліктів. Але це триває до певного часу, а точніше, до того моменту, поки хтось із членів сім'ї не змінює своєї життєвої позиції, наприклад вихід на пенсію, нове призначення на роботі дружини, хвороба чоловіка. І з'ясовується, що мир і благополуччя, що панували в сім'ї, в одну мить зникли. Стає зрозумілою нещирість та фальшивість попередніх стосунків. Різке переформатування статусно-рольової диференціації боляче позначається на дитячому сприйманні ціннісних сімейних пріоритетів.

Ізолювання передбачає психологічне віддалення одного або кількох членів сім'ї. Частіше це стосується людей похилого віку, до яких немає справи заклопотаним дітям. У подібній ситуації можуть перебувати чоловік і дружина, які лише формально підтримують сімейні стосунки з почуття обов'язку перед дітьми, з огляду на матеріальне становище та інше. У кожного із них за межами сім'ї свої інтереси, круг спілкування, розваги. Взаємно ізолюваними можуть стати молода і батьківська сім'я. Діти, які проживають у таких сім'ях, обов'язково втягуються в міжособистісні конфлікти. Намагання допомогти дітям розпочинається із з'ясування справжніх стосунків між дорослими. В проблемних сім'ях формуються певні стереотипи поведінки дітей, що з часом закріплюється в типових ролях [5, с.130].

Отже, йдеться про сімейні ролі як важливу грань сімейного життя. Під соціальною роллю розуміють функцію соціальної системи, модель поведінки об'єктивно заданою соціальною позицією особистості в системі об'єктивних міжособистісних стосунків. Роль – це соціальна функція особистості, яка відповідає загальним нормам, способам поведінки людей залежно від їх статусу або позиції у суспільстві, у системі взаємодії з іншими. Процес виникнення рольової структури сім'ї є однією з головних сфер її становлення як соціальної і психологічної спільності і вироблення способу сімейного життя. Рольові позиції у сучасній сім'ї класифікують так: відповідальність за матеріальне забезпечення сім'ї; господар – господарка; роль відповідального за піклування про маленьку дитину; роль вихователя; роль сексуального партнера; роль організатора розваг; організатор сімейної субкультури; роль відповідального за підтримку родинних зв'язків; роль сімейного психотерапевта.

Рольова диференціація є соціальним утворенням і задається кожній людині зовнішнім оточенням. Тому дитина може стати заручником стереотипного сприймання її ролі батьками та неусвідомленим підкріпленням влади над дитиною, особливо у ранньому та дошкільному віці. Наслідком може бути порушення як соціального так і психологічного становлення особистості із незворотними наслідками, в тому числі і для суспільства. Превентивна діяльність соціального працівника включає встановлення рольової позиції дитини в системі сімейних стосунків. Розглянемо окремі із них. Підкреслюючи цінність дитини для сім'ї, батьки формують «кумира сім'ї». Така дитина викликає загальне схвалення, незалежно від реальної поведінки. Звертаються до неї, в основному умиротвореним голосом; найменше прохання негайно задовольняють (якщо хтось із дорослих не виявляє такого бажання, всі починають докоряти йому). Життя сім'ї повністю присвячене дитині. В такій атмосфері може зростати егоїстична, вередлива людина. При удаваному співробітництві «кумир сім'ї» може виконувати функцію єднання сім'ї, оскільки кожен демонструє свою прив'язаність до дитини. При суперництві – це хороша арена, на якій можна продемонструвати свою над-любов і тим самим довести зверхність над іншими.

«Мамин (бабусин, дідусів) скарб» в порівнянні з попередньою роллю є не загальним улюбленцем, а когось конкретного з дорослих. Найпоширенішою психологічною причиною подібних взаємин є невдоволення матері шлюбом. Всю свою нереалізовану любов вона підсвідоме намагається віддати дитині. Це проявляється в неконтрольованих проявах ніжності, жертвовності. Становище дитини погіршується і нерозумінням різного ставлення до неї з боку матері і батька, бабусі і дідуся. Роль улюбленця, що нав'язується дитині, може бути відображенням суперництва між членами сім'ї, або ізоляцією когось із них. Подібна тактика стосунків не дозволяє дитині реально засвоювати прийнятні форми контактів з представниками протилежної статі, що значно ускладнює майбутнє доросле життя.

Зразкова дитина тішить всіх вихованістю, слухняністю. Вона – гордість сім'ї. Доволі часто за спробою дорослих зробити дитину бездоганною, приховується атмосфера удаваного співробітництва. Від дитини очікують, в першу чергу, вияву слухняності, за що і схвалюють. Внутрішні переживання, стан дитини цікавить менше. Дитина страждає від почуття провини за найменшу невдачу. А в майбутньому дорослому житті їй потрібно буде розв'язати проблему власної неповноцінності.

Особливий випадок – це *роль «хворобливої дитини»*. Дорослим не хочеться змінювати усталені взаємостосунки, в першу чергу між собою, з приводу хвороби дитини. Їм легше поводитись з нею, як з хворою, не шукати нові повноцінні форми душевного контакту. До того ж, позиція опікуна передбачає батьківську владу над підростаючою дитиною.

«*Жахлива дитина*» сприймається в сім'ї як суб'єкт, що створює напружені ситуації. Він неслухняний, безвідповідальний, часто бунтує, діє наперекір дорослим. Всі в сім'ї тільки те і роблять, що закликають його до порядку, використовуючи покарання. Неслухняність дитини вводять в ранг внутрішньо сімейної цінності, оскільки дозволяє комусь із дорослих захопити першість в протистоянні з іншими, вчасно зауваживши: «Це Ви своїм попустительством довели до цього!». Найнебезпечнішою в таких випадках є ізоляція самої дитини. Це може проявлятися тоді, коли є дитина від першого шлюбу і народжується немовля, до якого прикута увага, любов і ласка всіх. Ізольована дитина може перетворитись на «затурканого», тобто того, кого карають за найменшу провину.

Засуджувати батьків за неправильні дії можна лише тоді, коли вони чинять неправильно, реалізуючи осмислені наміри. Описані випадки вказують на інше. Дії дорослих неусвідомлені, часто вони глибоко переконані, що чинять в ім'я добра і справедливості, заради майбутнього дитини і щиро розраховують на вдячність [5, с.131-132]. Подібний самообман призводить до конфліктних ситуацій між дітьми в сім'ї. Причинами їх є суперництво, протистояння, неприйняття один одного. Превентивні застереження у цьому разі допоможуть не доводити ситуацію до кризового стану та сприятимуть укріпленню родинних стосунків.

Превентивна робота з сім'єю, яку здійснюють соціальні працівники, складна і багатогранна. Спершу малопомітні утруднення у взаємодії членів сім'ї з часом можуть бути причиною серйозних проблем, зокрема різних форм девіантної поведінки та криміногенної схильності неповнолітніх. Відхильна поведінка, яка суперечить усталеним у суспільстві зразкам, стереотипам, може іноді поєднуватися з порівняно добрим знанням моральних норм. Це особливо актуально для людей, що розвиваються: наприклад, для підлітків поведінка нерідко є засобом самоствердження, вираженням протесту проти реальної чи уявної несправедливості дорослих [1, с.448]. Варто визнати, що коли у сімейних стосунках виникають утруднення, то, не бажаючи того, батьки вдаються до деструктивних форм взаємодії з дітьми. Успішна допомога сім'ї залежатиме від глибокої обізнаності соціальних працівників із типовими моделями реагування батьків у ситуаціях неадекватного, конфліктного поводження дітей.

Модель агресії виникає, як правило, на першому етапі усвідомлення проблеми. Типовою реакцією близьких є намагання заборонами або фізично вплинути на поведінку дитини, обмежити коло її спілкування. Дитина прагне позбавитися контролю батьків, вона вдається до заперечення своєї пристрасті, а іноді намагається встановити добрі стосунки в сім'ї, поновлює попередній характер спілкування з батьками, але робить це із вигодою для себе. Так закріплюються маніпулятивні тактики поведінки, які певний період будуть задовольняти обидві сторони. Але проблема поглиблюється, а її розв'язання потребуватиме все більших зусиль.

Модель надії. Після першого афективного реагування на вчинки дитини, більшість батьків починають шукати раціональних виходів із ситуації. Вони цікавляться літературою з даної проблеми, звертаються для отримання нової інформації до фахівців. Втім, батьки не в змозі ефективно застосувати набуті знання, і частіше вдаються до моралізування. Одночасно вони намагаються визначити коло знайомих дитини, але роблять це занадто прямолінійно. Крім того, посилюють контроль за дитиною, намагаються проводити з нею більше часу. Хоча на цьому етапі батьки мають найбільший шанс виправити ситуацію, така можливість більш ймовірна у тому випадку, коли стосунки між батьками і дитиною на попередньому етапі не стали відчуженими.

Модель страху. На третьому етапі у батьків виникає відчуття страху. Його витoki базуються на нездійсненності очікуваних успіхів після інформаційного впливу на дитину. Настає період усвідомлення

відстороненості дитини від сім'ї, наявності в неї особливого життя, до якого їх не допускають. Батьки звертаються до поліції, намагаються використати силу адміністративних органів та громадських організацій для впливу на поведінку дитини. Нерідко вчиняють перевірку речей, зачинають дітей вдома. Як правило, в такій ситуації, діти намагаються радикально позбутись опіки батьків. Нерідко скандалять і залишають домівку.

Модель безсилля. На цьому етапі у батьків виникає почуття безпорадності. Відчуття провини не дає змоги відверто поспілкуватись з дитиною. Батьки потрапляють у полон реакцій психологічного захисту: раціоналізації, проєкції. Втрата контролю над дитиною може з'єднати розрізнені стосунки між подружжям, переорієнтувати сімейні ролі. Пошук батьками емоційної підтримки ззовні відбувається із втягуванням у своєрідні стосунки з власною дитиною і сторонніми. З'являється висока терпимість до її поведінки. Батьки посилено опікують дитину. Ведуть пошук фахівців, причому діапазон таких пошуків може сягати від наркологів до екстрасенсів. Батьки, особливо матері, шукають своїх дітей у наркопритонах інших небезпечних місцях. Але вмовити дитину повернутися додому вдається не кожному.

Модель заперечення. Існує модель поведінки батьків, яка полягає у запереченні проблем своєї родини. Вона виникає на основі усвідомлення ізольованості проблем їхньої сім'ї від оточуючих. Це повна зневіра у можливість вирішення проблеми. В таких сім'ях батьки підпадають під страх спричинити своїм дітям страждання. Найбільш характерна така поведінка для батьків, чиї діти вживають наркотики. Вони пройшли всі попередні стадії та бачили свою дитину в стані абстиненції. «Ломка» (жаргонна назва абстиненції), яка виникає у наркозалежної дитини в період відсутності наркотику та під час непереборної жаги його вжити, викликає непомірні страждання дитини. Щоб попередити їх повторення, батьки вдаються до кримінальних дій для отримання грошей на наркотики, або починають самі давати гроші на їх придбання, або ж ладні самотужки діставати наркотики для своїх дітей. Відчуття провини перед дитиною зростає. Ставлення оточуючих набуває нового сенсу. Сім'я, яка опинилась під тиском девіантної поведінки дитини, перебудовується на основі зміни сімейних ролей. Такий розподіл накладається на попередній і може міняти рольову структуру сім'ї в діаметрально протилежному напрямку. Наприклад, в сім'ї, де провідну роль відігравав батько, а мати та інші члени сім'ї перебували під впливом його авторитету, в ситуації адиктивного тиску, лідерські якості виявляють матері або інші члени родини.

Модель співзалежності. На цьому етапі сім'я перебудовується за сценарієм взаємовпливу міжособистісних стосунків. Новий спосіб функціонування сім'ї визначається як співзалежність. Це певна форма пристосування до деформованої системи людських стосунків, яка робить неможливим існування цієї системи і, водночас, не залишає шансів на її зміну. Характерною ознакою людини є впевненість у своїй здатності значно впливати на іншу людину. Співзалеженні батьки виявляють свою негативну роль у тому, що позбавляють дитину можливості прийняти особисту відповідальність за свої вчинки. Вважається, що такі батьки є несвідомими помічниками розширення девіацій поведінки. Такі протиріччя поглиблюють ситуацію постійного напруження за рахунок відчуття провини, зниженої самооцінки. Актуалізація на минулому, постійне травмування своєї психіки не дозволяють їм визначити хиби власної поведінки у теперішньому, опанувати відчуттям раціонального оптимізму. В іншому випадку, згасання віри може остаточно позбавити будь-якої надії на зміну ситуації.

Для моделей поведінки батьків притаманна індуктивність: від агресії, надії, страху, безсилля – до заперечення. Дитина, яка піддається тиску визначених моделей поведінки батьків, опиняється в емоційній ізоляції, остаточно втрачає зв'язки зі своєю сім'єю, активізує поведінку і, врешті – решт, продовжує все більше заглиблюватись у деструктивну субкультуру.

Кожна із зазначених моделей поведінки батьків негативна за своєю сутністю, оскільки механічно спрямована на реалізацію своїх психологічних захистів і не залишає місця для кропіткої роботи з емоційно-мотиваційними чинниками, що тиснуть на батьків і є глибинною причиною їхніх прорахунків. Така поведінка батьків ізолює їх від пошуку причин деструктивної поведінки дитини та шляхів раціонального вирішення проблеми.

Висновки. Рольова диференціація є соціальним утворенням і задається кожній людині зовнішнім оточенням. Тому дитина постає заручником стереотипного сприймання її ролі батьками та неусвідомленим підкріпленням влади над дитиною, особливо у ранньому та дошкільному віці. Наслідком може бути порушення як соціального так і психологічного становлення особистості із незворотними наслідками, в тому числі і для суспільства. Превентивна діяльність соціального працівника включає встановлення рольової позиції дитини в системі сімейних стосунків. При цьому професійні зусилля соціального працівника мають спрямовуватись не лише на встановлення довіри з боку членів сім'ї та інших суб'єктів превентивної роботи, але й на попередження деструктивних проявів поведінки учасників превентивного процесу. Тому соціальному працівнику потрібно допомогти виявити справжню причину порушення взаємин в сім'ї, вчасно долучати батьків до різних форм превентивної просвітницької діяльності, що попереджуватиме небажані деформації статусно-рольової диференціації.

Література

1. Варій М.Й. Психологія особистості: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 592с.
2. Жигайло Н.І. Соціальна педагогіка. Навчальний посібник. – Львів: Новий Світ – 2000, 2001.- 256с.
3. Карпенко О.Г. Вступ до спеціальності «Соціальна робота». Навчально- методичний посібник. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. – 248с.
4. Оржеховська В.М., Пилипенко О.І. Превентивна педагогіка: Науково-методичний посібник / АПНУ. Ін-т проблем виховання.- Ізмаїл: СМІЛ, 2006.- 283с.
5. Сорочинська В.С. Основи превентивної педагогіки. Навчальний посібник. – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 173с.
6. Штифурак В.С. Психологія сім'ї: навчальний посібник. Видання друге, доповнене /В.С. Штифурак, Вінниця: ТОВ «Фірма Планер», 2016.– 447с.

References

1. Variy M.Y. Psykholohiya osobystosti: Navch. pos. – K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2008. – 592s.
2. Zhyhaylo N.I. Sotsial'na pedahohika. Navchal'nyy posibnyk. – L'viv: Novyy Svit – 2000, 2001.- 256s.
3. Karpenko O.H. Vstup do spetsial'nosti «Sotsial'na robota». Navchal'no – metodychnyy posibnyk. – K.: Vydavnychyy Dim «Slovo», 2011. – 248s.
4. Orzhekhovs'ka V.M., Pylypenko O.I. Preventyvna pedahohika: Naukovo-metodychnyy posibnyk / APNU. In-t problem vykhovannya.- Izmayil: SMYL, 2006.- 283s.
5. Sorochyns'ka V.YE. Osnovy preventyvnoyi pedahohiky. Navchal'nyy posibnyk. – Vinnytsya: DOV «Vinnytsya», 2008.-173s.
6. Shtyfurak V.S. Psykholohiya sim"yi: navchal'nyy posibnyk. Vydannya druhe, dopovnene /V.S. Shtyfurak, Vinnytsya: TOV «Firma Planer», 2016.– 447s.

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського**

Серія: *Педагогіка і психологія*

Випуск 66 • 2021 р.

Підписано до друку 23 червня 2021 р.
Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman. Ум. др. арк. 16,95
Наклад 100 прим.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000.
E-mail: info@tvoru.com.ua, <http://www.tvoru.com.ua>
Видавець ТОВ «Твори»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000.